

matie was bijbellezing heel belangrijk, en de Bijbel biedt nu eenmaal geen kant en klare theologie. Verder werd de waarde van de uitverkiezing gerelativeerd doordat Calvijn vond dat heel deze materie eigenlijk met de ogen van de gelovige bekeken moet worden: iemand die van schuld en zonden verlost is doordat Christus die heeft gedragen voor allen die geloven. Een ongelovige kan verkiezing en verwerping niet op deze manier ervaren, en voor de gelovige komt het 'eeuwige besluit' neer op de positieve ervaring van het geschonken geloof. Dat de theologie die ervaring beschouwt als een gevolg van dat besluit, een gebeurtenis er na, is voor de christen feitelijk niet van belang.⁷

Onder bepaalde invloedrijke theologen uit de tijd na Calvijn werd de uitverkiezing echter het centrale gereformeerde leerstuk. Meer dan Calvijn streefden zij naar een logisch samenhangend geheel, mede door invloed van de middeleeuwse scholastieke (systeem)theologie. Ook voortdurende pennestrijd met theologen die de vrije wil van de mens een plaats wilden geven in de leer van het heil, drong hen in die richting. In Nederland kwam dat duidelijk aan het licht in de 'Dordtse Leerregels' (1619) die het resultaat waren van jarenlange strijd. Nu eens scherpte men de eigen theologie aan om zich gemakkelijker te kunnen verdedigen, dan weer voerde men de stellingen van de tegenstander tot het uiterste door om des te beter aan te kunnen tonen hoe gevaarlijk ze waren.⁸ De Dordtse Leerregels waren dan ook helemaal toegesneden op de leer van de uitverkiezing. Omdat de tegenstanders, de remonstranten, het wilselment in het geloven benadrukten richtte men zich vooral op het moment waarop het geloof in de mens begint, de 'wedergeboorte'. Mede daardoor besteedden de schrijvers van de Leerregels geen aandacht meer aan de niet-gelovigen die daarmee, aldus Graafland, uit de belangstelling van de Nederlandse gereformeerde theologie verdwenen.⁹

In reactie op de remonstrantse stellingen waren de Leerregels vrij consequent opgebouwd vanuit de leer van Gods eeuwige besluiten. Tegelijkertijd werd als uitgangspunt genomen de individuele mens, die de opdracht heeft om tot geloof te komen - maar met minder nadruk. Met dit laatste uitgangspunt correspondeerde de leer dat Christus' verzoening 'volkomen' is, genoeg om de zonden van alle mensen te vergeven. Daartegenover was aan de visie vanuit het eeuwig besluit de formulering ontleend dat feitelijk alleen de zonden van de uitverkorenen er door afgewassen zijn.¹⁰

Deze Leerregels hadden oorspronkelijk een minder gewichtige positie dan de twee andere belijdenisgeschriften, maar in de loop van de 17e en 18e eeuw werden ze steeds belangrijker. Orthodoxe theologen bleven remonstrantse gevaren zien - soms terecht, soms onterecht - en weer vond er aanscherping plaats van de leer van de uitverkiezing. Zo stonden in de visie van de 18e eeuwse theoloog A. Comrie God en mens ver van elkaar af. Alles wat in de tijd gebeurde was volgens hem voorbeschikt en van minder belang dan het eeuwig besluit zelf. Het geloof van de individuele mens was in die visie door God 'ingeplant', en was dus niet meer dan een raakpunt van de eeuwigheid aan de tijd.¹¹

2.3 Het aanbod van genade ~~2.1~~

Bleven rangorde en uitleg van de leer van de uitverkiezing nog geheel theologische zaken, de manier waarop de verschillende interpretaties in de prediking gebruikt werden was van belang voor de geloofsbeleving en heel het kerkelijk leven. Daarbij ging het er in de eerste plaats om of de leer van het eeuwig besluit aan de mensen in de kerk ten gehore gebracht moest worden, of theologie moest blijven zoals Calvijn gewenst had. De 17e en 18e eeuwse theologen aan wie de bevindelijk gereformeerden zich later graag spiegelde, de mannen van de 'Nadere Reformatie', volgden over het algemeen Calvijn, hoewel met het verstrijken van de tijd er meer twijfel kwam. Zo had Comrie moeite met het verzwijgen van de uitverkiezing en in de tweede helft van de 18e eeuw twistte men voortdurend over de vraag

X/ NB: de term 'aanbod van genade' kwam pas vanaf de late jaren 1940 in zwang.